

nedat se obměkčit dary a zaslepit vrtkavou přízní,
přemýšlet, mluvit však mňí, mlčení nade vše ctít.
Zásluhy u muže cení, zda zlato má, málo se stará,
hlásá, jak poctivě žít, hlásaným řídí se sám.
To o něm lidé tu vědí, však ostatní o něm zná nebe —
málo jsi uslyšel sic, mnohému víru však dej!
Muži, jenž vyniká takto, Bůh průvodce jednoho přidal;
Liesborn by vroucně si přál, aby v něm navěky žil.
Tohoto, jedině toho — je skvělý — si přítelem učíš,
ostatní se smetím já ochotně vymetu ven.
Waltře, můj otče, když svolíš, já svědectví o něm bych vydal;
nemůžeš pocítit stud, důstojný soupeř to je.
Má tvoje veškeré ctnosti, však cosi se druží k nim navíc:
skvěle když vedeš si ty, přec jen si on vede líp.
Přilíš dáš cítit svou vůli, když v jednáš, otče, se pouštíš,
velkou strohostí svou důkaz své hodnosti dáš.
Proč jen se přísně tváříš, proč za řeči chlad z tebe číš?
Usmát se neumíš snad, slůvko příjemné říct?
Projevit štědrost se sluší vždy s úsměvem, s laskavým slovem,
abych se nemusel bát, dar že mi s hněvem byl dán.
Katona za vzor sis zvolil a pouze jeho se držíš —
on umí Tulliem být, Katonem umí se stát.
Chová se vlídně i přísně, vždyť tak si má počínat opat;
obojí cestou jde, aniž by úhonu vzal.
Kterým co hostitel přeje a kdo se smí zvát jeho hosty,
potýrá, když jde pryč, hýčká zas, vrátiv se zpět.
Obratně, jak je mu vlastní, on drsnost a laskavost střídá,
nemůže vinit ho zášť, nemusí láska ho krýt.
Podobně ty, ať tvá řádnost se zaskvěje v celé své kráse,
rozjasni konečně tvář, udělej nevinný žert!
Dlužník jsi Boží i můj, už neváhej vyrovnat dluhy,
císař i Bůh chtějí své, oběma povinen jsi!

Spoluzakladatel žákovské poezie, ošklivý mužíček, surchovaně nadaný a všestranně vzdělaný, pro něhož jeho písně byly důležitější než všechny statky světa, je autorem metrických i rytmických básní s vybranými rýmy, jež z něho udělaly knížete básníků (odtud jeho přízvisko Primas). Je povahou a tvorbou tak podobný Archipoetovi (č. 55), že je někteří badatelé ztotožňují. Při podobném způsobu života a obdobném nadání a vzdělání není ani divu, že oba zpracovávají též témata. Tak například si oba stěžují, že plášť, který dostali od svého mecenáše, je dostatečně nechrání před zimou. Primas o tom napsal dokonce tři satirické básně: jednu o dvou verších, další o šesti a třetí o patnácti, vždy v rýmovaných hexametrech, jež však v každé básni jsou jinak spojeny rýmy. Překládáme prostřední z nich.

ROZHOVOR

„Kdo ti ten oděv dal? Či sám sis ho koupil snad získal?
Nemáš ho půjčený snad?“ „Však veškerých zbaven je výsad.“
„Kdo ti dal tenhle dar?“ Jeden biskup, přeje mi jen zdar.“
„Kdo ti dal tenhle dar, tím dárkem přivodí tvůj zmar.
K čemu je v zimní době plášť tenký, bez chlupů v sobě?
Uvidíš, v sněhovém hrobě že zmrzneš, bude po tobě.“

Když byl Guido, který rád užíval dobrých darů života a psal o nich rozmarné básně, na vyšších studiích v Paříži a v Montpellier, poslal žákům katedrální školy v Châlons, kde sám nabyl základního vzdělání ve svobodných uměních, rozmarnou píseň k studentskému svátku, slavenému 1. ledna. Při něm studenti zpívali a tančili před studentem oblečeným v komži. Ten dělal krále slavnosti, proto držel v ruce jako odznak své pravomoci hůl. Tato hůl pak symbolizovala nezávislou studentskou slavnost. U nás se obdobné studentské slavnosti konaly na svátek Mládětek, tj. 28. prosince. Vedl je student převlečený za biskupa, kterého ostatní studenti následovali v rozpustilém průvodu do chrámu, kde před oltářem jejich veselí vyvrcholilo.

PÍSEŇ KE STUDENTSKÉMU SVÁTKU

Nastal den, jež
druhové čekají;
ať si jiní
co chtějí dělají,
my se dejme
do tance v mumraji.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Jenom tím se
chceme dnes zabývat;
tuž se každý,
nesmíš se ulívat,
v radostný den
nemrač se a buď rád.
Před tou holí

klerus i laici
dnes si vše dovolí.

K tomu dni se
z celičké Francie
sejdou lidé —
radostný, šťastný je!
Jejich plesem
všechno dnes ožije.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Tolik chvály
na jedné hromadě
opravňuje
té hole nosiče,
aby koupil
zásluhám soupeře.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Nový způsob
dávání vynášel:
žadatelům
na pomoc přicházel
tak, že žádost
o pomoc předcházel.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Onen dárce
nesmí být zanedbán,
který spíš chce
s dary být spojován
nežli býti

pro dary milován.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Tuto báseň
milovaným druhům
posílá teď
Guido z Basochiů,
jenž by rád se
zúčastnil těch hodů,
kdyby nebyl
v dáli na studiu.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Nejslavnější tvůrce žákovské poezie a její zakladatel, který zaměřením svých písní na příjemné stránky života určil náplň žákovských písní a stal se po formální stránce jejich nepřekonatelným vzorem, je pro nás zcela ukryt za pseudonymem, který zdůrazňuje jeho vynikající básnické nadání. Byl rytířského původu, nabyt důkladného vzdělání a výborně znal antickou i středověkou poezii. Z jeho života známe jen léta 1161—1167, v nichž byl chráněncem kancléře Reinalda z Dasselu (toho také oslovuje v předposlední strofě své Zpovědi, kterou tu přinášíme). Byl opravdu arcibásník a na ničem jiném než na vlastní básnické tvorbě mu nezáleželo. Svým bohémským životem způsobil, že se skoro všichni tvůrci žákovské poezie tváří jako potulní žáci, nacházející obživu jen díky svým básním, třebaže někteří z nich zastávali vysoké církevní úřady. Může tedy Archipoeta za to, že žákovská poezie byla dlouho (a občas je mylně dosud) pokládána za poezii vagantskou.

Většina žákovských písní se zpívala, jejich melodie však známe jen výjimečně, protože se zapisovaly jen texty. Proto je velice důležité, že se nedávno podařilo melodii nejslavnější Archipoetovy básně, jeho Zpovědi, rekonstruovat.

ZPOVĚĎ ARCHIPOETOVA

Slepým hněvem v nitru svém
planu v mocné zlobě,
v trpkosti a hořkosti
promlouvám sám k sobě.
Stvořen z hmoty lehounké,
v níž se neklid tají,
jsem jak lístek na stromě,
s nímž si větry hrají.

Zatímco si moudrý muž,

je-li mudrc pravý,
skálu zvolí za základ,
obydlí když staví,
já se hlupák podobám
plynoucímú toku,
který mění krajinu
na každickém kroku.

Unášen jsem jako člun,
jemuž lodník chybí,
nesu se jak vzduchem pták,
kam se mi jen zlíbí.
Nezdrží mě vězení,
spoutati se nedám,
se špatnými družím se,
rovně sobě hledám.

Připadá mi zatěžko
míti srdce z ledu;
zato mi je milý žert,
lahodnější medu.
Plnit příkaz Venušin,
co v tom potěšení!
Pro ni v srdci malátném
dosti místa není.

Po široké cestě jdu,
jak je zvykem mládí,
zapomínám ctnostně žít,
k hříchu mě to svádí;
více nežli po spáse
po rozkoši toužím —
pro duši jsem mrtev již,
zato tělu sloužím.

Přemoudrý můj pastýři,
o milost tě žádám:
krásnou smrtí umírám,

sladkou ranou padám;
dívky hrud mou zraňují
krásou, jíž se těším:
s těmi, jež mi uniknou,
aspoň v srdci hřeším.

Přirozenost zdolati
těžká věc, toť jisté,
při pohledu na dívku
zůstat myslí čisté;
nemůže přec mladý muž
plnit tvrdé řády,
k dívenkám tak půvabným
obracet se zády.

Kdopak, vhozen do ohně,
není ohněm spálen,
a kdo mešká v Pavii,
má být hříchu vzdálen?
V Pavii, kde jinochy
Venus láká v sítě,
očima kde připoutá,
krásou uchvátí tě?

Hippolyta pošleš-li
dneska do Pavie,
cudnost jeho naposled
dnešního dne žije:
v lůžko lásky vedou tam
cesty ze všech směrů,
mezi chrámy Ctnosti chrám
nenajdeš tam věru.

Dále se mi vytýká,
hazardně že hrávám:
když však posléz od stolu
šatů zbaven vstávám,
údy sice zebou mě,

duch však plane žárem,
a já básně, verše své
kuji s větším zdarem.

Do třetice musím též
krčmy vzpomenouti:
k ní jsem celý život lnul,
k ní chci vždycky lnouti,
dokud svatých andělů
neuvidím sbory
zpívat slavné rekviem
nad mrtvými tvory.

Já jsem pevně rozhodnut
v krčmě zemřít jednou.
Ať je víno blízké rtům,
nežli smrtí zblednou;
zapějí pak andělé
s radostnější tváří:
„Pijáka nechť tohoto
milostí Bůh daří.“

Při pohárech zaplane
světlo duše naší,
duch nektarem opojen
do výše se vznáší.
Vino, jež je z hospody,
sladší chuť mi křísí
nežli tvé, jež, pane můj,
číšník s vodou mísí . . .

Hle, já vyznal hříchy své
(nemám již co říci),
ze kterých mě vinili
tvoji služebníci:
z nich však není jediný,
kdo by se chtěl káti,
ač se také těšit chtí,
světa užívati.

V přítomnosti biskupa,
jak zní příkaz Krista,
hodit po mně kamenem
nechat ten se chystá,
jenž by vědom nebyl si
hříchu pražádného.
Ten ať potom nešetří
pěvce ubohého.

Na sebe já řekl jsem
všechno, co jsem věděl,
vyvrhl jsem všecken kal,
jenž mi v nitru seděl.
Starý život nemám rád,
nový mrav se líbí.
Srdce zří však jenom Bůh,
lidé vnější chyby.

Ke ctnosti už láskou plám,
hříchy mé mě kruší,
obrozují mysl svou,
obrozen jsa v duši;
nové mléko saji už
jako znovuzrozen,
aby od všech marností
duch byl osvobozen.

Ušetř mne, vždyť lítost mám,
vznešený můj pane,
milost, o niž prosím tě,
skutkem nechť se stane.
Když jsem vyznal vinu svou,
rozhřešení dej mi,
rád vykonám pokání,
jenom hřích můj sejmi.

Lev, jenž králem zvířat je,
šetřiti jich umí,

vůči zvěři poddané
často hněv svůj ztlumí.
Totéž čiňte také vy,
vladařové světa!
Tam, kde chybí vlídná tvář,
samá trpkost vzkvétá.

Ovidius byl ve 12. století vskutku nejčtenějším a nejnapodobovanějším autorem. Jeho vyprávění o Pyramovi a Thisbé ze čtvrté knihy Metamorfóz (v. 55—166) se stalo námětem několika středolatinských zpracování. U nás se zachovalo v třeboňském rukopise A 4 delší zpracování Děřichovo o 310 verších, pro svůj výbor jsme však zvolili kratší zpracování Matouše z Vendôme, od něhož máme v našich knihovnách biblickou báseň Tobias a který byl na našich stejně jako na cizích školách proslulý zejména svou Ars versificatoria (Umění veršovat). Předpisy, jež dává středověkým autorům v této poetice, se sám řídí ve své elegii. To, co podrobně vypráví Ovidius, přechází stručně, rozvíjí však okolnosti, jež Ovidius jen naznačil, a zejména přidává obecné úvahy moralistně zaměřené. Samozřejmě počítal s tím, že jeho čtenáři Ovidiovo dílo znají, a soutěžil s ním. Zda úspěšně, posoudí už každý sám. Za zmínku však ještě stojí, že ačkoliv téma vzal Matouš z Metamorfóz, slovní obraty přebírá především z Žalozpěvů, Lásek, Umění milovati, jež svou formou — jsou psány elegickým distichem — se hodily největšímu středověkému mistru elegického disticha samozřejmě lépe než hexametrické Metamorfózy.

PYRAMUS A THISBÉ

K lásce patří vždy žár, však bývá příčinou zhouby,
když ten, kdo ochořel jí, sám si přivodí smrt.
Pyramus, Thisbé dvojice jsou a dvojice nejsou,
láska, jež jedna dlí v nich, nedělá dvojici z nich.
Dva jsou a zase dva nejsou, ač mysl jedinou mají,
jediná láska v nich tkví, jedna věrnost i duch.
Jednota lásky a vůle jim brání se dvojicí státi,
z různosti těla je znát, přece jen lidé jsou dva.
Dva jsou, a jsou i jedno: tak jsou dva tělem, však v myslí
jednotu spojil je lásky jednotné žár.

vůči zvěři poddané
často hněv svůj ztlumí.
Totéž čiňte také vy,
vladařové světa!
Tam, kde chybí vlídná tvář,
samá trpkost vzkvétá.

Ovidius byl ve 12. století vskutku nejčtenějším a nejnapodobovanějším autorem. Jeho vyprávění o Pyramovi a Thisbé ze čtvrté knihy Metamorfóz (v. 55—166) se stalo námětem několika středolatinských zpracování. U nás se zachovalo v treboňském rukopise A 4 delší zpracování Děřichovo o 310 verších, pro svůj výbor jsme však zvolili kratší zpracování Matouše z Vendôme, od něhož máme v našich knihovnách biblickou báseň Tobias a který byl na našich stejně jako na cizích školách proslulý zejména svou Ars versificatoria (Umění veršovat). Předpisy, jež dává středověkým autorům v této poetice, se sám řídí ve své elegii. To, co podrobně vypráví Ovidius, přechází stručně, rozvíjí však okolnosti, jež Ovidius jen naznačil, a zejména přidává obecné úvahy moralistně zaměřené. Samozřejmě počítal s tím, že jeho čtenáři Ovidiovo dílo znají, a soutěžil s ním. Zda úspěšně, posoudí už každý sám. Za zmínku však ještě stojí, že ačkoliv téma vzal Matouš z Metamorfóz, slovní obraty přebírá především z Žalozpěvů, Lásek, Umění milovati, jež svou formou — jsou psány elegickým distichem — se hodily největšímu středověkému mistru elegického disticha samozřejmě lépe než hexametrické Metamorfózy.

PYRAMUS A THISBÉ

K lásce patří vždy žár, však bývá příčinou zhouby,
když ten, kdo ochořel jí, sám si přivodí smrt.
Pyramus, Thisbé dvojice jsou a dvojice nejsou,
láska, jež jedna dlí v nich, nedělá dvojici z nich.
Dva jsou a zase dva nejsou, ač mysl jedinou mají,
jediná láska v nich tkví, jedna věrnost i duch.
Jednota lásky a vůle jim brání se dvojicí státi,
z různosti těla je znát, přece jen lidé jsou dva.
Dva jsou, a jsou i jedno: tak jsou dva tělem, však v myslí
jednotu spojil je lásky jednotné žár.

Stejní jsou myslí i krásou a stejné jsou jejich mravy,
stejný je jejich rod, stejná zbožnost i čest.
Podobní jsou si tvář, a pouhý v pohlaví rozdíl
jedinou příčinou je, každý že jiným se zdá.
Pyramus krásný jak pták se skvěje řádnými mravy,
ačkoli dosud je mlád, nejedná, jak smýšlí hoch.
Mysl dospělou má a dospělé jsou jeho smysly,
takže je to až div, málo jak dosud má let.
Neřest mu nehyzdí tvář a nekazí počestné mravy,
dobrých vlastností rád nekazí špatnosti mor.
Stejně tak Thisbé i mravy slyne a laskavou mluvou,
kvetoucí je její tvář, bohatství také má dost.
Zdolává nástrahy křehkého rodu a dává nám poznat,
pohlaví ženské že jen žena přemoci zná.
Dětství plyne a blíží se doba, již ovládá láska,
láska císařskou moc nad všemi mladými má.
Chlapce miluje dívka a milována je sama.
Láskou kdo přemožen je, tvrdší mu připadá zlo.
V tomto jediném bodě je Thisbé nedokonalá.
Mladíka krása i věk ke všemu doženou ji.
Příčinou zla byla bujnost a shodné přátelství v srdci,
rozmluv přátelských zvyk, v sousedství stojící dům.
V omyl vedoucí láska je další příčinou vášně,
místo, jež nedobré je, pokazí slova i čin.
Narůstá láska; ne láska, však vášně. Ba vášně
v zuřivost přechází, která bez hranic je.
Zeď kde skulinu má, kde malá se trhlina dělá,
může lichotný hlas vnikat a vracet se zas.
Dobrá trhlina vyslyší přání a v hojnosti vede
lichotky, broukání, smích, lásce dopřává zvuk.
Slova jsou setbou, však výtěžku není; jen najde-li slovo
vzápětí šťastný čin, sňatek posvětil žár.
Touží se řádným spojení sňatkem, však rodičů tvrdost
brání a nesmí se stát, co si přejí ti dva.
Zakázali, co lze. Však Venuše zákazu nedbá,
vůli svobodnou má, žádných nesnese pout.
Láska zákazy roste a udržet s to se už není,
přes všechny zábrany chce cestou se širokou brát.

Světlo je spojí, noc rozloučí zas, však jednotná mysl
stále zůstává táž, den ať je, anebo noc.
Noční čas úzkostlivý nedělí duše, jen těla,
láska beze všech ran s dálkou nabízí víc.
Pyramus velice žár tak v Thisbé stupňuje. V noci
klidná dívka zří mládence, který je pryč.
V noci vidí, co není; a co není, nabízí chlapci.
Venuše, vzdálená sic, v temnotách vidí vše přec.
V noci se obrodí mladistvá krása a květ mládí září,
vlasy, rty, hrdlo i tvář, slova s ostychem zní.
Na dobré, na zlé vzpomíná stejně a přemítá o tom,
dvojnásobné už zlo úzkost zdvojnásobí.
Mladíka neméně souží, co z Thisbé v paměti chová,
červená ústa a smích milostný, čelíčka jas.
Myslí-li na Thisbin smích a krásnou pusinku, oči,
účesu a šíje zář, cítí nablízku smrt.
Oheň se v obou stejným vzněcuje zárem a pálí,
pálen je, ždá si, je ždán, miluje, milován jest.
Vyváží vášnivost vášně a úzkostnost bážlivá úzkost,
žáru se vyrovná žár, dvojitým plamenem plá.
K štěrbině spěchají ráno a lichotky, útěšná slova
o překot říkají si, štěrbinu líbají zas.
To jim na prospěch je i na škodu; škodí jim vášně,
prospívá rozmluva zas, do které dají se v ráz.
Lichotka, hlas, jemuž povolen průchod, tu nepřijde nevhod,
propuštěný smích, vzdechy, jež skulinou jdou.
Místo jim neplní přání. Kdo pouze skulinou brumlá,
očerňuje jen zeď, z dobra však zůstane půl.
Těžkostmi nadání vzrůstá a v poměrech nepříznivých
úzkost povzbudit zná každého nadání růst.
Tomu, kdo láskou stůně, se jako lék nabízí lstivost,
proti Venuši lze na pomoc povolát lest.
Venuši také lstivý stroj pomáhá; vylétá v noci,
letí ze skryše v skryš Venuše přenadaná.
Aby i ve zlých časech si získali chvilku pěknou,
rozhodnou se v tu noc strážce oklamat své.
Smluví si místo schůzky, aby je půlnoční stíny
a mnoho křížovatek s cesty nesvedly snad.

Zvolí si náhrobek Ninův, jenž ve stínu moruše stojí,
vysoké, bílý má plod, zelený její je list.
Milenci tichým si šepotem slíbí, že vyčkají oba
příchodu druhého tam; úmluva líbí se jim.
Venuši poslechnout chtějí a sami se vyléčit lstivě,
proto spěchají tak těšit se z lstivosti své.
První oklame strážce své Thisbé a z domova vyjde,
k náhrobku zamíří hned, podmínek smluvených dbá.
Kráčí úplně sama, jak průvodce na její kroky
tíše přátelskou zář lije měsíce jas.
Věrná Thisbé tak první bez bázně přichází noci,
plesá radostí žen, ženské se zbavila lsti.
Žvatlavá říčka jak sklo tu září v travnaté půdě,
zurčivý její je tok, vine se tak jako had.
Hrozná tu přichází šelma, má ostré drápy a strašnou
tlamu jí zalévá krev býků, jež zabila snad.
Žena se poleká snadno. Tu, aby se vyhnula šelmě,
v příkop, jenž nablízku je, Thisbé udělá skok.
Lvice a průvodce žádný a noc a zlo, které hrozí,
to vše ztrojnásobí její panenský strach.
Hrůzu budící šelma se každým krokem víc blíží,
nečistou tlamou svou kalí čistotu vod.
Napojena se vrací, tu Thisbin nalezne závoj,
trhá jej, zakrvaví, na zemi zanechá pak.
Pyramus později vyjde a svoje oklame strážce,
bezpečně tichý krok noční vede jej tmou.
Přidává do kroku, k náhrobku pílí a u konce s dechem
myslí si, že přece jen dříve než dívka je tu.
Na místo smluvené spěchá, tu v prachu zří zvířecí stopy,
které zanechala šelma, jež předešla ho.
Přistoupí blíže a vidí krvavý závoj své Thisbé,
díví se, jímá ho děs, tváře barví mu strach.
Člověk nač ve strachu myslí, to ještě horším se jeví,
rádcem v pochybách vždy špatným bývá nám strach.
Domněnka vzbuzená strachem je zlá, ba, nejhorší ze všech.
Myslí si, že stopy tu nechala panenská krev.
Thisbin — ne Thisbé — závoj tu vidí a do pláče dá se,
hojný vydává sten, líce nehty si rve.

Věřit moc rychle škodí a křehký výsledek často
připravit dovede nám příliš pohotová dlaň.
Pyramus propadne klamu, že mrtva je ta, která žije.
Ruce vinny jsou tím, osudu že platí daň.
Meč, který s sebou si nesl, obrátí do středu útroh,
života svého se vzdá, bez pochyb, rozmařile.
Krev jako vlna vyletí vzhůru a pokropí plody,
bílé jež byly dřív. Barvu teď dává jim krev.
Z úkrytu spěchá sem dívka a svému milému chlapeci
chystá se vylíčit strach, s jakým čekala naň.
Nalezne, koho hledá, a vidí ho. Žalostně zalká,
že vidí na chlapeci krev. Náhle se zmocní jí třes.
Bázeň jí z tváře vypudí barvu a místo ní bledost
obílí jako zeď její růžovou líc.
Naříká, tváře si drásá nehty a získati nazpět
bujného mladíka chce anebo přeje si smrt.
Neví, jak došlo ke zlu, a tvář mu svými rty laská,
obličej svlažuje mu souvislý tok jejích slz.
Šat svůj když spatří potřísněný krví, tu pozná,
sama že příčinou je, proč chlapec vyhledal smrt.
Spatřením šatu se bolest násobí, žena se celá
rozplývá v slzách zas, bolest mění se v běs.
Chystá se ke škodě přidati škodu a k zranění ránu,
ke smrti připojit smrt, rukou umrtvit pár.
Slzami plní svůj klín a nářkem okolí celé,
„Pyrame,“ volá zas, slzy však tlumí jí hlas.
Ještě v mladíku zbývá snad jiskřička života; zvedne
věrný miláček k ní smrti už hasnoucí zrak.
Poslední života zbytky tu mladík vydává, aby
milěnku uviděl svou. Spatřiv ji, smrti se vzdá.
Dívka uvidí smrt, v pláč propukne, topí se v slzách,
soudí, že mrzké je žít; nade vše láká ji smrt.
Chopí se smutně meče a v poslední vteřině žití
pronese na prosbu svou tuto poslední řeč:
„Milence jediný spojil teď způsob smrti a důvod,
na jednom místě tžž pád, totožný úmrtní den.
Hrob by je rozloučit neměl; ať žádná se nezvedne ruka,
rozpojující ty, které spojila smrt.“

Domluví, vrhne se na meč a její bolestná ruka
vskutku odvalu má paní svou smrti dát v plen.
Rána se dvojitou stala a pohřeb vyvážil pohřeb,
moru rovná se mor, krvi se vyrovná krev.
Zbožná Thisbina prosba však nebyla marná a planá,
modlitba přinesla jí kýžený výsledek přec.
Ostatky dvojice rovné si ve smrti tak jako v žití
hranice spálila táž, popel byl v touž urnu dán.

Bohyně žalu mi v pláči ty verše žalosti plně
diktuje. Končí je teď, k pláči soucitné zve.
Plačky ať čte je čtenář, neb dílo, které je smutné,
smutku žádá si vždy, plačtivé pláče a slz.

Gualterus, jeden z nejvýznamnějších středolatinských básníků, zabývající se takřka výhradně světskou tematikou, má přídomek buď ab Insulis podle svého rodiště Lille, kde se kolem r. 1135 narodil, nebo de Castellione podle svého učitelského působení v Châtillonu. Dovedl psát antická metra zcela podle klasických pravidel a výborně ovládal i všechny druhy rytmů a rýmů. Zabýval se stejně poezií epickou jako lyrickou.

Jeho epos Alexandreis o 10 knížkách a více než 5 000 hexametrech, který napsal v Remeši v letech 1178—1182, nabradil na středověkých školách Vergiliovu Aeneidu a četl se v celé Evropě. Měl velký vliv na četné Alexandreidy v národních jazycích a je základním pramenem i pro staročeskou Alexandreidu. Mnoho veršů z Alexandreidy se stalo příslovími a sentence z ní jsou i v národních evropských literaturách — a tím více v samé literatuře středolatinské — takřka všudypřítomné.

Jako ukázkou přinášíme z první knihy popis Alexandrova učitele Aristotela (57). Nemá samozřejmě nic společného se skutečnou podobou Aristotelovou, ale popisuje obvyklé vzezření středověkého učenice. Proto také jej mohl doslova použít mistr pražské univerzity, snad sám Jan Hus, v promluvě k bakalářské determinaci Jana Černého z Řečice na jaře 1398.

Gualterus studoval nejprve v Paříži a v Remeši, pak vedl školu v Laonu a učil v Châtillonu. Neobíral se tu však jen předepsanou školní četbou, třebaže ji zvládl perfektně, ale propadl kouzlu vagantských veršů Archipoetových a stal se předním autorem žákovské poezie. Mnohé z jeho básní jsou např. zahrnuty do sbírky Carmina Burana. Znali je i čeští studenti. Jako ukázkou z této části Gualterovy tvorby přinášíme píseň (58), jež se pokládá za první poantickou pastorelu.

Gualterus však nebyl jen učitelem na katedrálních školách. Odešel do Bologně studovat právo a pobýval i v Římě u papežského dvora. Předtím už působil v kanceláři anglického krále Jindřicha II. a posléze byl notářem a řečníkem v Remeši. Stýkal se s mocnými tohoto světa a viděl ledacos, co vyvolávalo jeho

hněv, jak u představitelů církve, tak u světských pánů (neváhal např. proklašovat císaře Fridricha Barbarossu za Antikrista). Třebaže nám některé jeho básně připadají až revoluční a třebaže jich dovedla znamenitě využít ve svém ideologickém boji reformace, Gualter je psal jako moralista. Jeho cílem bylo napravit současné zlořády, nikoli změnit uspořádání společnosti. Proto ani jeho nejsztravější satiry nepohoršovaly ve sbírce *Carmina Burana* mnichy kláštera v Benediktbeuern, proto se jeho básní *Konec světa* (59) mohl inspirovat ve své básni *Verto luctum in citharam* (č. 152) pražský arcibiskup Jan z Jenštejna.

57

ARISTOTELES

Učitel s úzkým čelem a bleďý, neučesaný
(tvář dobře odpovídala všem snahám) teď z komnaty vyšel
otevřený, kde ze všech svých sil se nedávno snažil
vyzbrojit sylogismy, jež k půtce logika tvoří.
Ó, jak je obtížné své snažení nezradit tváří!
Jeho sinále rty mu páchly lampičkou noční,
kůže v obličejí se s kostmi snoubila, málo
oddělovalo je, a lačná hubenost všechny
klouby na rukou tiskla a ovládla veškeré údy.
Mezi kostmi a kůží tu nebyla mezera žádná,
neboť studiem úsilným mu vyhubly údy,
všechno maso i to, co navíc pokrm mu dává,
vezme si jeho nitro a má to jak na dřinu balzám.

58

MLADÁ PASTÝŘKA

Když komoň slunce právě
v nejvyšší cválá slávě,
tu spatřím sedět v trávě
pod mohutnou
jilmovou korunou

170

cos mladého a ženského,
co budí žádost mou.

Já s koně skočím s chutí
a hned mě Amor nutí
vnímat, že k povšimnutí
tu věci jsou:
tvář vidím půvabnou
a hebký vlas a útlý pas
a rty, jež k lásce zvou.

„Jak to,“ řeč vedu plyně,
„že zřím tě na pastvině,
ne v domě Venušině,
leč samotnou?
Skoncujme s chybou tou:
já velmi rád bych chtěl ti dát
svou lásku oddanou.“

Tu způsobnými slovy
mi ona dívka poví:
„Je bláhový, kdo loví
mne mladičkou.
Já nechci lásku tvou.
Jsem nezralá a neznalá
her, jež se láskou zvou.“

Těž doba pokročila
a moje máti milá
zle by mě vyplatila
svou lískovkou!
Ovce už domů jdou,
těž musím jít, je dohonit,
než domů doběhnou.“

„To jsou jen plané řeči,
mne vůbec nepřesvědčí,
slunce má ještě větší

171

pout' před sebou.
Jen chvilku malinkou!
A nadto sám tu dárky mám,
pohled, jak pěkné jsou!"

„Ať drahé jsou, či levné,
mé svědomí je pevné
a každému buď zjevné,
že není hrou.
Mám vůli rozhodnou:
mne nesváděj, už pokoj dej,
mé rty víc neřeknou.“

Leč pastýřka má milá
tak zle to nemyslila
a nic se nebránila
za bučinou.
My v trávu voňavou
jsme skryli lásku svou.

KONEC SVĚTA

Slyš, jak smutně hraje
Gualter na citeru,
nemysli, že laje,
že byl vyhnán z kléru,
nebo že si stěžuje,
když ho nemoc sužuje,
po zdraví je veta,
ale — jak vše slibuje —
že se blíží, už tu je
bídny konec světa.

1 Nechať zní citera,
církevní nám líčí věci,

jejich stav je dneska přeci
horší, než byl včera.

Když se po údolí
šedé stíny plíží,
ptej se kohokoli,
řekne: „Noc se blíží.“
Ale když se temnota
i na hory namotá,
není světlo žádné,
to už vládne jistota,
černá jako nicota,
že už noc nám vládne.

Nechať zní citera,
církevní nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl včera.

Údolí — toť páni,
králové a jiní;
řádu nepoddání
jenom špatnost činí,
hová jen své žádosti,
ctíbažnosti, lenosti
jako zatemnění,
až pak nebe zasáhne,
dvojitý meč napřáhne,
budou vyhlazeni.

Nechať zní citera,
církevní nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl včera.

Hory dozajista
preláti být mají,
ti hlásají Krista,

Písmo svaté znají,
Na vrchole Siónu
po mystickém zákonu
ti pak přebývají.
Ti by byli zrcadlem
světu, kdyby chtěli jen
zákon Boží hájit.

Nechat zní citera,
církevní nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl včera.

A ty hory nyní
žlaby přidělují,
dostanou je jiní,
než kdo zasluhují.
A tak Boží chrám a dům
rozdává se dědicům,
a co Kristus dává,
biskupové přidělí
synovcům co úděly —
stačí prázdná hlava.

Jen si dobře přečti,
v prebendách že následují,
v hříšících strýců pokračují
synovcové světští.

Kéž už přijde, Pane,
konec doby této,
po kterém nastane
milostivé léto.
Kéž umřu a nevidím
Antikrista s mečem svým,
jehož hlasatelé
s vírou dávno pochybnou
vládnou svatou horou Tvou,
károu karatele.

Nechat zní citera,
církevní nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl včera.

ZKAŽENOST ŘÍMA

Sión, ten mě neumlčí,
zkáza Říma nutí k pláči,
dokud nám zas nevzejde
spravedlivost, spravedlivý
dokud nezasvítí v církvi
znova jak zář pochodně.

Sešlý Řím se válí v bahně,
kdysi vládl, teď je na dně,
jak jsem stále říkával.
Poznal jsem, jak opuštěný,
zpustlý je a pokořený,
skutek sám to dokázal.

Uviděl jsem hlavu světa,
její hrdlo, hltavé tak
jako moře sicilské.
Tam je světa žravý vír, tam
Crassus nenasytný hltá
zlato, stříbro pozemské.

Tady štěká Skylla lítá
s Charybdou, jež zlato chytá
radš než lodi borové,
galeje tu rychle běží,
pirát s pirátem se měří,
totiž kardinálové.

V moři tom se písky tají,
Sirény, jež lákat znají,
hrozí světu pohromou;

navenek tvář lidskou zříme,
uvnitř srdce nevidíme
hnusnou stvůru ďábelskou.

Máš tu, jak se právem poví,
zlý vír díky Franconovi,
je to pravda, to mi věř.
Tam se lstivé moře vlní,
před ním nikdo nezachrání
jmění ani za haléř.

Tam se vlna s vlnou sráží,
tam se šaty ke dnu noří,
šarlatové, plátěné,
tam svět celý Franco hltá,
vlastně spíš jak v hrob ho metá
ve své hrdlo bezedné.

Franco slitování nezná,
jedno je mu, muž, či žena,
neušetří žádného.
Všichni snášejí mu dary,
neboť k němu chodí davy,
davy Pána našeho.

Říkej pravdy nepřítelům
Skyllini psi — to jsou věru
advokáti kurie;
štěkají a úskok snují,
lodě zlata vyrabují,
vykradené topí je.

Ten se vydává za znalce
práva, druhý zas za soudce,
Gelasia uvádí;
k stanovení kompetence
soudu třetí velmi lehce
zvláštní proces zavádí.

Teď se k věci vrátím zase.
Charybda zde vyvzteká se,
to jest římská kancelář;
zdarma není vítán z lidí
nikdo — nedá: neuvidí
Gratiana zjasnit tvář.

Olovo, jež dostává tu
pečeti tvar, vládne zlatu,
vládne stříbru doslova.
Přelud nestrannosti sedí,
jak nám Zachariáš tvrdí,
na pečeti z olova.

Sirény a písky — kdo jsou?
Ti, co řečí lichotivou
táhnou k sobě zlatáky.
Velkou štedrost předstírají,
avšak měšec zavírají,
když je mamon uchvátí.

Každý sladkým zpěvem vábí
jako Siréna a svádí,
svými řečmi má mí je:
„Bratře, tys můj dobrý známý,
od tebe nic nechci ani,
ty jsi přece z Francie.

Vaše země začla správně,
přijala nás velmi slavně
v koncilu jak v přístavu.
Vy jste naši! Naši! Vězte,
této Svaté stolice jste
děti milé nadmíru.

Hříšníkům všem odpustíme,
očištěné umístíme
v nadpozemských domovech.

Máme Petrův zákon, a tak
všechny krále smíme spoutat
v ocelových okovech.“

Takto mluví kardináli,
takto tito bozi malí
ze začátku lákají.

Po kapkách tak dračí žlučí
krmí nás, a když řeč skončí,
naše měšce ždímají.

Kardinálové teď mají
nové právo: prodávají
Ježíšovo dědictví.
Petr svrchu, vespod Nero,
vlci uvnitř, na hřbet berou
jemné rouno beráncí.

Tihle koráb ovládají
Petrův, jeho klíče mají,
tihle mohou svazovat.
Ti nás učí — neučení,
ti nás učí: kde nic není,
tam se nedá znalost brát.

Na galeji zhouba sedí,
veškerý svět zničit hledí,
celé slony polyká.
Zahalena v krásný oděv
rve a požírá vše jak lev,
řevem se až zalyká.

Nad piráty vládne tady
Spurius, jenž má dvě brady,
sedí tu na číhané.
Teřich s kůží vytahanou,
stvěra, která ctností žádnou
nevykoupí hříchy své.

V tomto moři nic neplatí
Thetis, Achillova máti,
o níž často čítáme,
nýbrž matka mincí cenných,
svatá sestra truhlic plných,
které bursa říkáme.

Dokud bursa těhotná je,
vůdce s piráty si přeje,
všude hojnost přátel má,
když však bursa splaskne, bouře
zvedne se a stoupne moře,
potápí se lodička.

Na útesy bárka vrazí,
hned jsou všichni zcela nazí,
bez peněz i bez šatů.
Poutník má teď po starostech,
vždyť nic nemá! S písni na rtech
v dohledu jde pirátů.

Útesy ty — kdo jsou? Vrátní.
Strašnější jsou nad ostatní
tygry, jiné obludy,
smí však vstoupit měšec plný,
jenom toho, kdo je nuzný,
ode dveří zapudí.

Lze-li napsat pravdu čistou,
jenom dva tam přístavy jsou,
ostrovy dva bezpečné,
kde je dovoleno přistát,
kde je možno nahrazovat
ztrátu lodi zničené.

Z těch dvou přístavů ten prvý
Petr z Pavie je, který
v městě Maux je biskupem.

Hladinu když příboj bouří,
on sám dodává klid moři,
lidé spásu vidí v něm.

Ještě větší přístav je tu,
plodné pole, sady v květu,
přímo balzám zbožnosti:
milý Alexander to je,
přítel můj, kéž Bůh mu přeje,
ať dlí v ráji v milosti.

K vzdělancům on chová přízeň,
kdyby mohl, všem, jež tíseň
tíží, byl by přítelem.
Nebýt poddán vlivům zhoubným
svatokupectví, pak věrným
byl by Božím ctitelem.

Abych však zas k svému hoři
neztroskotal na tom moři,
svoji řeč už uzavru.
Abych se snad neutopil,
až bych bez obav se plavil,
na ústa dám závoru.

CHVÁLA MAJETKU

Na vinici poslal mě
každý touží něčím být,
proto na trh na prodej
já jen poslouchat mám a vy mě neposloucháte.

Já prý skládám veršičky,
za to mnohých kritiků
že tvořím jen ze sebe,
vlažen pramenem z hor, však nikoli Apollónovým.

Nemluvím snad vznešeně,
občas plácnu něco tak,
netopím se v hádankách,
tak lze kráčet též, když jinak nedá ti malost.

Proč bych se měl omlouvat,
že si perem opatřím
co si vkládám do měšce,
Proč mně hanbou má být, nač vzory mám v historii?

Do hlubiny zapadne,
po moudrosti bažící
proto hercem řídme se,
volá: Občané, nejdřív si peníze zaslouží pocty.

Na duchovních synodách
nad jejich hlas při volbách
nastolují biskupy,
krásu i urozenost nám v léno dá jedině jmění.

Kdo jsi dosud bohy ctil,
poklady svých knihoven
Byť jsi právě Paříži,
jestliže neneš nic, byť Homér, nevejdeš dále.

Před mudrcem prázdna číš,
znát je méně nežli mít,
bez peněz tě vyhodí,
i kdybys, Homéře, sám i s Múzami přicházel ladně.

Znej si všechno na světě,
nač ti budou, chudému,
souží-li tě chudoba,
dál tady lichvu máš a s ní její úroky značné.

I když Josef v žaláři
i přes rány egyptské
že nenechá Židy jít
co platný vznešený rod, když chudoba útroby stiská?

nedbám na vzdělanost,
jak mi zobák narost',
z tajů nemám radost —

že ze starých žiji,
vše, co jím a piji,
šaty, jež mě kryjí?

kdo si shání ctnosti,
v blátě složí kosti,
který do sytosti

slyšíš jejich hřmění,
silnějšího není,
chámy v pány mění,

penězům pěj k chvále,
vyhod' zastaralé.
Athénám dal vale,

z které vyčteš snadně:
nechceš-li být na dně,
a to každopádně,

o čem kdo jen začne,
taje nadoblačné,
útroby jsou lačné,

předobraz je Krista,
faraón se chystá,
v zaslíbená místa,

Co na tom, že vodu pít
potom s Bohem na hoře
a že z archy úmluvy
hrncům masa přednost se dnes před boby dáva.

Mojžíš lidu dáva,
Zákon vyjednáva
sála Boží sláva,
studium dát vale,
kde je dobře stále,
v mnišské cele malé,
— no a tak dále.

A tak jsem se rozhodl
před chudobou ujít tam,
kdo by snášel půst a chlad
když může lůžko mít, v něm dívku

nejsladší je bydlo,
kde má moudrost zřídlo,
ani nedohlídlo,

Prý u nohou Sókrata
šťasten ten, kdo přebývá,
bohatství prý k moudrosti
k sobě se nehodí, vždyť nemají společné sídlo.

statky odmítají,
naděj ukládají,
nebezpečí tají,
zaváhají.

Proto taky leckteří
do věčného života
chudáci! To čekání
jistě jim uškodí víc, když nevhodně zaváhají.

Diogenes chudý byl,
Sókrates, jak říkají,
Juvenalis byl však pán,
Lucanus v zahradách syt mezi sochami z mramoru líhal.

Co je platný chudáku
co pod bukem košatým
Já víc chválím to, nač jsem
život bez bohatství je jak obraz smrti bez ceny.

Chudoba se bez pláče
proto se s ní Venuše
známý básní skladatel
chudoba nemá nic, čím láska se rozdmýchává.

U učených doktorů
nedbají, že po světě
Tak se věru splnilo,
mravům výtečným pýcha a nadutost nesmírně škodí.

věda pýchu plodí,
i ti menší chodí.
básníci co tvrdí:
nesmírně škodí.

Kdybys třeba Gigant byl
sluneční znal pohyby,
světem kdyby zněl jen zpěv
sláva je jako dým, když na ní měl bys mít dosti.

rodu vznešeností,
Saturnu tajnosti,
o tvé velikosti,
znáš a o něm učíš,
raději dbej o číš,
či s tím máš-li potíž,
kěž mezi obojím se stále bezpečně točíš.

Poslyš ty, jenž Sókrata
raději dbej o jídlo,
jestli nechceš zbohatnout,
kěž mezi obojím se stále bezpečně točíš.

183